

Guido Eekhaut

LISBOA

Litteraire misdaad

En dan de hitte, de verdomde hitte in Lissabon, hoewel het nog maar juni is. De hitte die als een mantel van lood de hele dag op je drukt, die weliswaar nog niet doordringt in de huizen met hun massieve en dus isolerende muren, en ook niet in de nauwe en van de zon beschutte straatjes, maar die overal elders regeert. Zeker ook in de 'moderne' gebouwen, zoals ministeries en ambassades, kantoren en winkels. Daar hebben de werknemers het moeilijk. Tijdens de middaguren ontvluchten zij de stoffige atmosfeer en zitten buiten in de schaduwen van parasols en huizen. Ze zitten op de terrassen van de bars en cafés, waar ze verwonderd kijken naar de passerende rijke vluchtelingen.

Vooraf naar de vrouwen, die zoveel vrijer en sensueler zijn dan hun eigen vrouwen. Ze weten niet wat ze moeten denken van die vreemde, vrije vrouwen, die hen zo vrijpostig een blik toewerpen. Wat moeten deze Portugese mannen in die blik herkennen? Uitdaging? Een aanzoek? Zin in een avontuurtje? Mannen uit Lissabon zijn bepaald wel knap, dat weten ze van zichzelf, maar vallen deze Parijse dametjes voor hen? De oudere dames misschien? De jonge worden zorgvuldig bewaakt door hun familieleden. Heeft het zin om daar aandacht aan te besteden? Je maakt als donkere Portugees geen kans.

Zelfs 's nachts blijft de stad in de greep van de hitte, tenzij een voorspoedige wind vanuit de oceaan komt aanwaaien. Die brengt dan echter vaak de stank van dieselolie met zich mee, van ziltige of van rottende vis, of de ijzeren geur van de grote schepen die in de haven voor anker liggen.

Aan deze combinatie van onsmakelijke geuren kan je slechts ontsnappen wanneer je onderduikt in een van de kroegen van de stad, waar je dan weer meteen omzwachteld wordt door de rook van sigaretten en van die Spaanse

sigartjes die illegaal de grens oversteken en hier uit noodzaak – want ze zijn goedkoop – geconsumeerd worden door jongelui en ambtenaren die zich willen voordoen als leden van een net iets betere klasse.

Je kunt evengoed een kelderclub bezoeken, waar nog meer rook hangt. De zangeressen hebben er een hese stem, terwijl de obers er om de zes maanden wisselen, want wie houdt het hier lang uit? Tevergeefs zoek je hier naar de traditionele Portugese muziek. Geen fado voor deze toehoorders, die allemaal fan zijn van Amerikaanse jazz, muziek die al sinds een decennium verboden is in Duitsland. Hier, ondergronds in het vrije en tegelijk niet vrije Lisboa, is niets verboden. Tegelijk is het moeilijk uit te maken wat er toegelaten is, want sociale wetten zijn er nooit omschreven en dus steeds onvolledig en *floou*.

Cidade da Luz. Die bijnaam draagt de stad met een hopeloos gevoel voor melancholie, want haar glorie-dagen zijn voorbij. Portugal is ondanks haar nog resterende kolonies al lang geen wereldrijk meer. De Stad van het Licht ervaart nu hoe pijnlijk het verval kan zijn. Openbare gebouwen worden niet meer onderhouden, net zomin als de huizen en winkeltjes in de volkswijken. De eens zo schitterende kleuren van de gevels zijn dof geworden. Het pleisterwerk valt zelfs met grote stukken naar beneden; de bakstenen en het hout eronder blijken verrot. Ruiten worden ingegooid en niet meteen vervangen. Groezelig, halfverteerd vuil hoopt zich op in de steegjes en in de hoeken van pleinen, wat vooral tijdens de warme maanden een probleem is. Het openbaar vervoer functioneert nog steeds, het maakt evenwel gebruik van gammele trams die nog maar nauwelijks rijden vanwege de provisorische herstellingen aan machines en rails en het gebrek aan onderdelen. De weinige overblijvende grote industriële projecten worden dankzij buitenlandse investeringen aan de gang gehouden, maar in het hele land heerst er hardnekkige, uitzichtloze werkloosheid.

Anderzijds is die bijnaam van de stad nog steeds perti-

nent. De Lichtende Stad. Lissabon is immers op het Europese vasteland een van de weinige steden waar bij nacht nog volop de openbare verlichting brandt. Waar de casino's en hotels niet verduisterd zijn. Waar voertuigen met hun koplampen vrijelijk de weg zoeken. De rest van Europa is in het duister gehuld, bang voor vijandige bommenwerpers. Alleen op het Iberische schiereiland – en op een paar andere plekken waar de oorlog afwezig blijft – is er licht te bespeuren.

Maar voor hoelang nog? Hoelang zal het nog duren voor de Spanjaarden Portugal binnenvallen, al is het maar om enkele oude vetes te regelen? Hoelang nog vooraleer het Duitse leger heel Frankrijk bezet, en vervolgens doorstoot, over de Pyreneeën heen? Hoelang nog zal Portugal zijn neutraliteit kunnen behouden, en Lissabon een vrije stad blijven? Het zijn de vragen die de Portugese machthebbers, en dan specifiek Antonio Salazar, de meester en bezieler van de natie, bezighouden. Hij weet, beter dan wie ook in het land, dat hij geconfronteerd wordt met een zorgvuldige evenwichtsoefening, tussen Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

Dit zijn de vragen die ook Marta Mandel zich stelt – maar niet nu. Het is de vroege ochtend van woensdag 19 juni 1940, en ze heeft de hele nacht met andere jonge mensen gefeest. Echter niet met jonge vluchtelingen, niet de kinderen van vluchtelingen, die uit Parijs of elders uit Frankrijk komen, op de vlucht voor de nazi's, bevreesd voor hun leven, bevreesd voor hun toekomst, hopen op een veilig heenkomen naar de Verenigde Staten. Of in elk geval zo ver mogelijk van de oorlog en de Duitsers vandaan. Die lotgenoten heeft ze gemeden. Ze heeft gefeest in het gezelschap van lokale jongeren, die haar taal niet spreken maar die de stad kennen. Die in alle opzichten veel intrigerender zijn dan de vaak net iets te hoogmoedige jonge burgerij uit haar vaderland.

Zelf komt ze uit Parijs. Haar vader was daar belangrijk in het bankwezen. Ze woonden er in een groot huis met een tuin eromheen. Ze hadden een handvol bedienden en drie auto's, en ze zag haar vader zelden. Hij was voortdurend op

de bank, of op een diner, of op zakenreis. De oorlog had alles veranderd. Nu zag ze haar vader meer dan haar lief was. Ze merkte hoe zijn wanhoop met de dag groeide. Haar moeder, die in Parijs het gezin bij elkaar hield, die gasten ontving, die ervoor zorgde dat verjaardagen van familieleden niet vergeten werden, probeerde hier in Lissabon net te doen alsof de hele vlucht een vakantie was. Een noodgedwongen vakantie weliswaar, maar alleszins een evenement waartoe het gezin niet was veroordeeld.

Marta weet beter.

Ze volgde zelfs hier het nieuws over de oorlog. Nog maar een maand nadat de Duitsers België, Nederland en Frankrijk waren binnengetrokken, bereikten ze Parijs. Twee dagen eerder had de familie Mandel de deur van het huis achter zich dichtgetrokken, na de bedienden uitbetaald te hebben. Iedereen ging zijn eigen weg, niemand wist hoe de oorlog zich zou voltrekken. De Britten waren alleszins niet in staat gebleken de Duitse opmars te stuiten. Het Franse leger al helemaal niet. Nu, negen dagen later, lijkt het lot van Europa bezegeld. Binnenkort steken Duitse troepen het Kanaal over, bezetten ze het Verenigd Koninkrijk. Dan zal er waarschijnlijk ook van de Portugese of de Spaanse neutraliteit niets meer overblijven.

Dus wil iedereen – en zeker mensen van joodse afkomst, zoals de Mandels – meteen vertrekken. Zo ver mogelijk hiervandaan. De Verenigde Staten, waar de politici neutraal blijven maar waar de fysieke afstand tot het nationaalsocialisme tenminste overtuigend groot is. Marta heeft begrepen dat haar vader er een onderkomen voor hen gevonden heeft, bij zakenvrienden of verre verwanten of wat dan ook. Hij blijft daar vaag over, zo vaag zelfs dat moeder ook niet precies weet waar het gezin zal terechtkomen.

Maar ondertussen logeren ze in het Palacio Hotel, in Estoril, net buiten Lissabon, waar allerlei onguere personages rondhangen, sommigen waarschijnlijk leden van de Portugese geheime politie, anderen ongetwijfeld Duitse en Britse spi-

onnen. Vader heeft haar op het hart gedrukt dat ze niemand in vertrouwen mag nemen. Met niemand praten over haar afkomst of de plannen aangaande Amerika, zelfs geen praatjes uitwisselen over het weer of de kwaliteit van het voedsel in het hotel. Dat vindt ze vreemd. In Parijs kon ze doen wat ze wilde. Veel vriendinnen in de school en in de dansclub, en niemand voor wie ze gewaarschuwd werd. Toch werd ze naar school gebracht met de auto, door Jacques, hun Franse chauffeur. Zelfs wanneer ze uitging, was er altijd iemand van de staf in de buurt.

Hier niet. Vader heeft hier geen bedienden ter beschikking. Geen chauffeur of meid. Als ze ergens naartoe wil, zorgt het hotel voor een privaat voertuig of een taxi.

Daar zoekt ze nu naar: een taxi. Het is echter half twee in de ochtend en de stad lijkt uitermate dood. Geen taxi te bekennen. De jongens die ze eerder op de avond heeft ontmoet, wilden haar begeleiden, wilden vervoer voor haar zoeken. Dat was tenminste wat ze dacht begrepen te hebben, want zij spraken alleen Portugees. Maar ze heeft bedankt. Ze waren wat te opdringerig geweest. Begrijpelijk: een buitenlandse jonge vrouw, uit Parijs dan nog, dat was een buitenkans. Daar ging je de hele avond mee uit. Dan kon je daar later tegenover je vrienden mee opscheppen. Een knap en jong meisje uit de hogere klasse, dat zomaar de club kwam binnenwandelen, alléén, zonder escorte, zonder vriend! Die gelegenheid lieten ze niet passeren. Als dit de nieuwe wereld was, dan waren deze jongelui er helemaal voor. Zolang ze niet een uniform aanmoesten en ten oorlog trekken – tegen de Duitsers of de Spanjaarden. Uniformen en oorlogen, dat zat de Portugees niet in het bloed.

Het ontbreekt Marta dus niet aan belangstelling, en zeker niet aan jong gezelschap. Ze hadden gedronken. De jongens hadden haar en enkele andere meisjes meegenomen naar verschillende cafés in wijken waar ze nooit alléén zou komen. Ze voelde zich veilig bij deze jonge mensen, die hoffelijk en respectvol waren, en ongetwijfeld door haar gefasci-

neerd. Nu heeft ze afscheid genomen, en nee, ze zal wel op eigen houtje terug naar het hotel komen. Ze wilde eigenlijk niet dat haar nieuwe jonge vrienden wisten waar ze logeert.

Vader zou vele dingen niet appreciëren die ze niettemin doet. Deze nachtelijke avonturen, om maar één ding te noemen. Eropuit trekken, zomaar, zonder begeleiding. De nacht in. Hij had het echter te druk om op te merken dat zijn oudste dochter niet bepaald binnen de vooraf getekende familiale lijnen loopt. Het soort lijnen dat in Parijs duidelijk afgesproken was en waar ze zich noodgedwongen – en vanwege het voortdurende toezicht – aan hield. Hij zou niet appreciëren dat Marta aan zijn controle ontsnapt, aan die van haar moeder. Wat moeder betreft: die heeft het de voorbije dagen ook te druk met zelfmedelijden en jeremiades, met handenwringen en hoofdschudden, terwijl ze niet in de gaten heeft dat Marta gewoon haar eigen gang gaat.

En Marta gaat uiteraard haar eigen gang. Ze is vierentwintig en dus al helemaal volwassen. Ze doet toch wat ze wil, of niet? De voorbije weken stierven jongemannen van haar leeftijd aan beide zijden van het front. Duizenden jonge levens zomaar weggegooid. Waarom zou zij dan niet genieten van haar vrijheid – zolang er tenminste nog vrijheid is. Want, zo vreest ze, eens in Amerika laat vader weer zijn wetten en regels gelden, worden er bedienden aangenomen, rentmeesters en chauffeurs, mensen die nauw zouden letten op de twee dochters Mandel.

Dan is er nog Elise, haar zus. Elise, die vier jaar jonger is dan Marta. Elise, die er niet aan denkt in eender welke zin het gedrag van haar oudere zus te imiteren. Elise, die schuchter haar gebrek aan vrijheid koestert, ook al is zij – zelfs in de ogen van Marta – de meest intelligente van hen beiden. Die aandachtig en bewonderend luistert wanneer Marta haar over haar wedervaren en nachtelijke avonturen vertelt, die haar oudere zus zeker niet verraaft maar evenmin vergezelt. Elise, in de ogen van Marta vaak een wonderlijk en enigmatisch wezen: misschien bevreesd voor de grote buitenwereld,

en tegelijk door de beloften ervan aangetrokken. Elise, die doorgaans in de bibliotheek van het hotel te vinden is, zoals ze voorheen veel tijd doorbracht met haar eigen boeken of in de bibliotheek van haar vader in Parijs.

Marta beseft opeens dat ze niet meer weet waar ze is. Verdwaald, dus. Merkwaardig is dit niet, want ze is nog maar sinds vier dagen in Lissabon. Hoewel Marta meteen haar stoute schoenen en beste vrijetijdskleren aantrok om de nacht te trotseren, zag ze nog maar nauwelijks iets van de Stad van het Licht. De jongemannen in de bar wilden haar helpen. Eigenlijk had ze er beter aan gedaan hun hulp te aanvaarden – dat beseft ze nu. Deze verdomde straten zijn verlaten. Geen mens in zicht, en zeker geen taxi.

Niet alleen zijn de straten verlaten – er heerst ook een onwezenlijke stilte over de stad, die haar adem lijkt in te houden, die zich lijkt voor te bereiden op nog maar een hete en drukke dag.

Stilte.

Daar heeft Marta ook al geen ervaring mee. In Parijs was het nooit stil. Nu misschien wel, met de Duitsers en zo. Maar toen zij er woonde, was er altijd wel wat te horen. Geruis van voertuigen, stemmen van passanten, muziek uit clubs en cafés. Als Lissabon de Stad van het Licht was, dan was Parijs die van het Geluid.

Hoe graag zou ze ook hier nog op dit late uur stemmen horen, muziek, een voertuig.

Maar de stad is stil.

Neen, toch niet helemaal. Ze hoort stappen naderen. Langzame stappen. Iemand die zich niet haast. Die kuierend op weg is naar huis. Iemand die deze straten kent. De stappen van een man, zo meent ze. Eén enkele man. Een man die goede leren schoenen draagt, met harde zolen.

Ze houdt halt en luistert. Het steegje waar ze staat, kronkelt een heuvel af en maakt verderop een bocht zodat ze niet kan zien waar het naartoe leidt. De huisgevels zijn oud, met rottende houten raamluiken. Rechts van haar weerkaatst

een door vocht aangevreten spiegel van een kapperszaak haar onzekere gestalte. Onder haar voeten liggen onregelmatige kasseien waartussen hier en daar gras groeit, of mos. Balkons op de eerste en enige etage zijn roestig als de reling van oude en door zeewater aangetaste fregatten. De daken hebben geen regengoten, hoewel het hier, zo vernam ze, vaak genoeg regende.

Ze luistert.

Ze luistert gespannen naar de stad.

De stappen zijn verstild. De man, wie hij ook is, heeft waarschijnlijk zijn bestemming bereikt en is een huis binnengegaan. Ze is opnieuw alleen. Ergens aankloppen en om hulp vragen in een taal die niemand hier kent, lijkt geen optie. Op straat zijn mensen bereid je te helpen, maar ga ze niet thuis lastig vallen. Dan zijn ze vijandig, in deze onzekere tijden.

Ze vermoedt dat als ze gewoon altijd rechtdoor loopt, en heuvelafwaarts, ze in een grotere straat zal eindigen. Of op dat beroemde plein met de vele sjeke cafés. Daar vindt ze allicht de beschaving terug. De beschaving, die haar het een en ander over de zinnigheid van haar ondoordachte daden te vertellen zal hebben. Dom wicht, dat zal ze te horen krijgen.

Ze neemt zich voor aandachtig naar die les te luisteren. Ze neemt zich voor de volgende keer wanneer ze alleen erop uit trekt beter op haar tellen te letten en hulp te aanvaarden wanneer die aangeboden wordt.

Inspecteur Javier Sá-Carneiro keek vanuit zijn slaapkamer-
raam in de Rua da Horta Seca naar het ochtendlijke Lissabon
en beeldde zich de smaak in van de romige, rijke espresso die
hij zo meteen zou drinken in de Bar Pessoa om de hoek. Hij
had de voorbije nacht niet bijzonder goed geslapen, en wel
om een combinatie van redenen, de voornaamste zijnde de
aanhoudende warmte die zelfs met een wijd open raam niet
te verdrijven was. En het was nog niet eens zomer! Verder-
op, aan de horizon, in de richting van de zee, dreven donkere,
platte wolken richting westen, niet bestemd voor Lissabon.
Er zou niet meteen afkoeling komen.

Zelfs dan was het op dit vroege uur van de dag beter voor
het open raam te staan, hunkerend naar die espresso, dan zo
dadelijk opgesloten te zitten in het hoofdkwartier van de po-
litie, aan de Praça do Comércio. Waar de lucht zwaar en on-
beweeglijk was en de medewerkers niet intelligent genoeg
om op te houden met roken. Ook daar stond zijn raam zo mo-
gelijk de hele dag open, want hij verkoos de vochtige buiten-
lucht boven de stoffigheid en de rook binnen. Daarenboven
probeerde hij veel op pad te zijn, maar jammer genoeg werd
te veel van zijn tijd ingenomen door administratief werk, de
plaag van elke politieman.

Zijn bed liet hij onopgemaakt liggen. Zijn moeder ergerde
zich daar altijd aan, toen hij nog thuis woonde. Zij was gesteld
op een orde en netheid die ze van haar eigen moeder had in-
geprent gekregen. Orde en netheid, dat was iets wat de hele
uitgebreide familie Sá-Carneiro zo kenmerkte en die, groten-
deels, aan hem nooit was besteed. Moeder had hem er vaak
genoeg op aangesproken, hoewel er voldoende bedienden
waren om zijn bed op te maken. Waar ze het nooit over had
gehad, was het feit dat hij geen échte Sá-Carneiro was, maar
haar adoptieve zoon. Vreemd bloed dus. Daar had ze nooit

wat over gezegd. Eigenlijk ontdekte hij dat pas op zijn dertiende. Hij had daar geen trauma's aan overgehouden. In alle opzichten was hij een Sá-Carneiro en geen mens die daar wat op aan te merken had.

Hij kwam net vanonder de gammele douche vandaan waarvan het water koeler was dan de buitenlucht, een verademing. Hij had de zeep gebruikt die hij enkele dagen eerder in een parfumerie had gekocht en had zich zorgvuldig geschooren. Want hoewel hij niet zo hechtte aan de netheid van zijn slaapkamer, was hij een man die er verzorgd wilde uitzien, altijd strak geschoren en altijd in een pak met een gesteven hemd.

Dat pak trok hij nu aan, na ondergoed en een hemd. Hij wierp een snelle blik in de spiegel die hem vertelde dat er twee versies van hem waren. Het raam in de slaapkamer liet hij net als dat van de woonkamer open staan, de nieuwe dag verwelkomend met het nodige respect.

Met die waarheid in gedachten was hij enkele momenten later onderweg naar het met kleine loofbomen omzoomde Praça Luis de Camões, aan het oostelijke eind van de straat, waar hij tegenover het monument gewijd aan de dichter de Bar Pessoa binnen dook en er aan de toog een espresso en twee kaneelbroodjes bestelde.

Hij consumeerde dit bescheiden maar wat hem betrof afdoende ontbijt rechtopstaand, terwijl hij zijn blik over de andere vroege gasten liet gaan. Degenen die hij kende, knikte hij vriendelijk toe. Bij de vreemdelingen probeerde hij naar achtergrond en bestemming te raden. Sommigen waren van buitenlandse afkomst en hun bestemming was niet moeilijk te gissen: de Verenigde Staten. Als ze hier zo vroeg al aan het ontbijt zaten, waren ze van veeleer bescheiden komaf. Want de echt rijke Franse, Belgische of Poolse vluchtelingen logeerden in de dure hotels aan Restauradores of in Cascais. Of Estoril. Die kwamen hier niet, niet in deze wijk en niet in deze bar, ondanks het feit dat er uitstekende espresso geschonken werd.

Versterkt liep hij de kleine bar weer uit, met een groet naar de sceel kijkende eigenaar, die heerste vanachter zijn enorme, bijna antieke espressomachine. Javier Sá-Carneiro wandelde dan met stevige tred langs de Rua Garrett heuvelafwaarts naar de Baixa met haar geometrische stratenpatroon en iets minder kreupele huizen. In de Rua Augusta sloeg hij rechtsaf, naar de Taag toe. Vlak voor de Praça do Comércio liep hij de bescheiden en onopvallende zij-ingang van het Ministerie van Justitie binnen, waar ook de kantoren van zijn werkgever, de Polícia Judiciária, waren gevestigd. Had hij een paar stappen rechtdoor gezet, onder de Arco Triunfal door, dan had hij op het statige, wijde, zo goed als kale plein kunnen staan en het water van de rivier kunnen zien. Maar hij kende de rivier en hij had genoeg op dat plein geflaneerd, ook toen hij nog student was. Hij had nu andere dingen aan zijn hoofd. Een lopend onderzoek naar een erg kiese affaire van afpersing, om te beginnen, en de moord op een juwelier.

Eén hoog achterin had hij samen met sergeant Luis Moreira, zijn assistent, een kantoortje, net groot genoeg voor hun beiden maar te klein om er verdachten te ondervragen. Wat ze overigens net zo graag deden in een van de verhoorkamers nabij de cellen in de klamme kelders onder in het gebouw. Klamme kelders: geen betere plek om een verdachte de idee in te prenten dat er voor hem geen toekomst in het verschiet ligt.

De sergeant, een veeleer kleine en potige man en dus helemaal de tegenpool van Sá-Carneiro, zat al achter zijn bureau, waar hij tegelijk een dossier en de ochtendkrant open had liggen. Hij probeerde zijn aandacht over beide te verdelen. Hij keek niet eens op toen Sá-Carneiro binnenkwam, zat met zijn ene elleboog op het bureaublad geleund, het bonkige hoofd ondersteunend alsof het te zwaar was geworden voor zijn nochtans gespierde nek. Er stond een dampende beker koffie binnen handbereik. Het soort koffie dat de cafetaria beneden in het gebouw serveerde en dat naar de normen van Sá-Carneiro ondrinkbaar was – en slechts kon gebruikt wor-

den om verdachten te dwingen tot bekentenissen.

“Die verdomde schoonzoon van Ferreira wilde gisteravond nog steeds niet praten, inspecteur,” zei de sergeant. Hij had de dag ervoor overuren gemaakt, zoveel was duidelijk. Zijn humeur was dus niet optimaal. “We hebben ook niet veel om hem aan die moord te koppelen, al is hij de enige erfgenaam van de ouwe juwelier. Hij zegt dat hij niet eens in de buurt was toen zijn schoonvader naar de Elyzeese velden werd gestuurd. Eerlijk gezegd zie ik hem niet bepaald met een zware hamer of een bijl de schedel van de ouwe inslaan.”

“Jij ziet dat aan mensen,” stemde Sá-Carneiro in.

“Dat zie ik inderdaad. Nee, niet altijd, inspecteur, maar meestal heb ik het wel in de gaten. Echte moordenaars hebben valse ogen. Ze liegen je maar wat voor en ze geloven dat je erintuint, in dat verhaal van hen. Maar die ogen verraden hen bijna altijd. Ze leven in het verleden, dat is wat ze doen, en ze zien altijd hun eigen misdaden aan zich voorbij trekken.”

“En bij deze?”

“Hij is overstuur. Hij is bang. Zijn handen trillen de hele tijd. Misschien is hij aan de drank, of wat anders, en daarom trillen zijn handen. Maar ik kijk in zijn ogen...” Moreira keek op van zijn krant en van zijn dossier. “Ik zie het hem niet doen. Hij hield van zijn ouwe, ook al hadden ze occasioneel ruzie. Hij hield van hem alsof het zijn echte pa was. Dat is op zich al zeldzaam.”

Moreira was bepaald niet sentimenteel, dat wist Sá-Carneiro, maar soms had de sergeant het niet bij het rechte eind. Dat gevoel had hij nu. “Ze hadden de dag ervoor ruzie, over de manier waarop de winkel moest beheerd worden,” zei hij. “Daar hadden ze woorden over. Misschien is dat voldoende motief voor die moord. Hij vreesde dat schoonvader de zaak ging verknoeien. Dat hij te veel goud van joden kocht tegen een te hoge prijs. Dat de goudprijs zou zakken, met de oorlog en zo. Dat heeft hij zelf verklaard. En hij is een koele kikker of een goed acteur, die zelfs jou om de tuin kan leiden, sergeant.”

Moreira wist uit ervaring dat Sá-Carneiro hem nu wat

zat op te juttten. Maar dat liet hij niet gebeuren. “Mijn gevoel laat me zelden in de steek, baas. Ik geef toe dat ik in het verleden een paar keer de bal missloeg, maar dat waren ongelukjes. Fouten bij de inschatting. Ik ben niet volmaakt. In dit geval? Ik denk het niet. We moeten de man die de hamer of de bijl hanteerde ergens anders zoeken.” Hij zat rechtop en sloot de krant. Zijn pak was conservatief donkergrijs en hij droeg zelfs met dit weer een vest onder zijn jas.

“Jij dacht eerder al aan een inbreker.”

“Vanwege de schade aan de voordeur? Maar er is niets gestolen, wat dus vreemd is. Bijzonder veelzeggend zelfs. En die schade, nou ja, ik weet het ook niet...”

“Omdat de juwelen al in de kluis zaten,” hielp Sá-Carneiro zijn sergeant te herinneren. “Als er een inbreker was, die merkte dat hij niet in de kluis kon, en die vervolgens de ouwe juwelier bedreigt, en zijn geduld verliest...”

“Ja, ik hoor het u graag zeggen, het is een mogelijkheid. Maar er zijn geen getuigen. Altijd lastig wanneer er geen getuigen zijn. Evenmin zijn er sporen van de aanwezigheid van een derde persoon. Dus is het lastig om te bewijzen dat er een inbreker was. Maar toch blijf ik bij mijn standpunt.”

Sá-Carneiro zat neer achter het bureau tegenover de sergeant. Het werkblad van dat bureau was leeg. “Is de kapitein er al?” vroeg hij.

“Nog niet gezien,” zei Moreira achteloos.

Kapitein Ricardo Martins, hun chef, had de gewoonte om geen gewoontes te hebben. Elke dag daagde hij op een ander moment op, alsof hij opzettelijk de routine van zijn ondergeschikten wilde verstoren met chaos en onzekerheid. Dat was in tegenspraak met zijn militaire achtergrond. Het verhaal ging dat hij tijdens de Grote Oorlog tegen de Duitsers had gevochten, net als sergeant Moreira overigens. Moreira kwam daarvoor uit, de kapitein niet. De kapitein had ook geen foto's van hemzelf als militair in zijn kantoor hangen. De oorlog was niet zo'n goede ervaring geweest.

“Wilt u de zoon zelf ook ondervragen?” stelde Moreira

voor. “Hij zit nog steeds beneden. De onderzoeksrechter wil dat we hem nog een dagje of twee houden. Hij hoopt op een plotse bekentenis, zoveel is duidelijk. En op een snelle afhandeling van de zaak. Ik van mijn kant ben niet zo optimistisch. We hebben zelfs niet eens een erg overtuigend motief.”

“En het andere dossier, van die afpersing?”

“De Segurança heeft al drie dagen lang mannetjes staan bij het huis van de minister. Er daagt niemand meer op. Er zijn ook geen nieuwe brieven aangekomen. Misschien loopt het met een sisser af. Het zal wel een gelegenhedaafperser geweest zijn, die een gemakkelijke prooi meende gevonden te hebben. Een minister met zijn maîtresse in een hotel in Sintra, u weet ook hoe dat gaat, baas.”

Waarmee de sergeant bedoelde: jij die uit de betere kringen van de Portugese samenleving komt, een Sá-Carneiro dan nog, wéét hoe dat zit met hooggeplaatsten die er een paar vriendinnetjes op nahouden, die ze niet al te discreet meeneamen naar Sintra of naar Estoril of zelfs naar Cascais. Daar flaneren ze met hun kippetje aan de arm langs de lanen met de geurende oleanders, waar iedereen hen kan zien. Twee dagen later zitten ze weer in hun eigen salon te dineren met hun legitieme echtgenote, die vanwege de kinderen, de familie of de erfenis haar mond houdt en hoopt dat het allemaal weer een bevlieging is.

Dat is zo ongeveer wat de sergeant bedoelde. En jij, Javier Sá-Carneiro, wist precies hoe dat eraan toegaat. Als er dan plots zo’n minister of wie dan ook een brief krijgt met een dreigement de hele affaire – en de stiekem genomen foto’s – met de redactie van een louche boulevardblad te delen, dan duikt de minister op in het kantoor van kapitein Martins en moet die meteen zijn beste speurders op de afperser afsturen. Behalve dan dat er geen sporen zijn, geen aanwijzingen die naar een afperser kunnen leiden. Alleen maar vermoedens. Gefluisterde namen, hooguit. Maar de minister eist, en dus doen de politiemensen alsof ze druk bezig zijn met de zaak, terwijl ze liever een moord onderzoeken.

Kapitein Martins verwachtte hoe dan ook een rapport. Over beide zaken.

Javier Sá-Carneiro trok de bovenste lade van zijn bureau open. Hij haalde daar zijn dikke in zwart linnen gebonden schrift uit en zijn twee vulpen, en zijn exemplaren van de dossiers waarmee het kleine team – zij tweeën dus – mee bezig waren. Tijdens het voorjaar was het drukker geweest, maar nu, met de zomer in aantocht, leken ernstige misdaden – het soort waar de Polícia Judiciária zich mee bezighield – te ontbreken. Het had misschien ook met de oorlog te maken. Er kwamen nu meer zaken voor van diefstal in hotels en pogingen tot aanranding op straat, maar dat was werk voor de Segurança, de gewone politie.

“Ik wil eerst die juwelenwinkel nog eens van nabij bekijken,” zei hij. “Er is ons misschien de eerste keer iets ontgaan.”

De eerste keer was de enige keer geweest: Sá-Carneiro en Moreira hadden de juwelenzaak bij nacht bezocht, vlak nadat het lijk was ontdekt. Er waren natuurlijk foto's genomen van de plek, maar die zeiden niet veel. Grillige schemerachtige foto's waarop bloed zwart vloeiende. En bloed was er in overvloed geweest. Dat had je met een lijk waarvan het hoofd zo ongeveer gespleten was door een zwaar, scherp voorwerp dat overigens nog steeds zoek was. Geen wapen, en slechts een onwaarschijnlijk motief. Tot zover de stand van het onderzoek.

Moreira dronk zijn koffie op en kwam overeind. Hij trok zijn vest recht. “Vooruit dan maar, baas,” zei hij. “Maar vanavond bent u bij ons te gast. Dat bent u toch nog niet vergeten, hoop ik? Mijn vrouw maakt iets lekkers klaar. Ze kijkt ernaar uit dat u komt.”

Sá-Carneiro was eerder al te gast geweest bij het gezin Moreira. De sergeant erkende in zijn directe chef iemand die hoognodig in contact moest gebracht worden met de lagere middenklasse. Wat beter dan een gezonde hap eten uit de volkse keuken van mevrouw Moreira, die in hoofdzaak verantwoordelijk was – zij en haar keuken – voor de neiging van de sergeant om enigszins uit te puilen ter hoogte van zijn

evenaarszone. Dat en de glazen *vinho verde* die de sergeant – buiten dienst weliswaar – nooit afsloeg.

“Ik ben de afspraak niet vergeten,” zei Sá-Carneiro. Niet dat zijn sociale agenda vol stond met afspraken die zijn avonden en nachten vulden. Wel integendeel. Hij had uiteraard zijn eigen familie, diegene die hem als peuter had geadopteerd en waarvan hij de naam had gekregen. Maar die zag hij doorgaans alleen tijdens de weekends en tijdens de al te zuinig bedeelde vakanties, die hij op het platteland en op het een of andere landgoed van de uitgebreide stam van de Sá-Carneiro’s doorbracht.

Hij volgde de sergeant naar buiten. Zelf droeg hij geen vest, zoals de sergeant, maar slechts een tweedelig pak, minder formeel dus maar ook minder warm. Hoe Moreira die extra laag kledij kon verdragen, was hem een raadsel. En in de winter dan nog een overjas. De sergeant was een robuust man. Onder andere gehard door de oorlog die hij twee decennia geleden meegemaakt had, ergens in de velden van Noord-Frankrijk of Vlaanderen. Hij kon tegen een stootje, en een vroeg zomertje zoals dit deerde hem niet.

Het was een korte wandeling naar de Rua do Conceição, waar de gesloten winkel van de juwelier Ferreira door passanten gemeden werd, alsof iedereen in de stad al wist welke gruwelijke moord daar was begaan. De luiken van de winkel waren gesloten en vergrendeld. Zelfs de ramen op de etages boden een sinistere aanblik, alsof het hele gebouw wilde getuigen van het recente bloedvergieten.

Sergeant Moreira diepte een sleutel uit het zakje van zijn vest en verschaftte zich daarmee toegang tot het pand. Hij knipte zijn zaklantaarn aan en zocht naar de lichtschakelaar. Die wekte enkele flauwe peertjes tot leven. Het verbaasde Sá-Carneiro dat een zaak van deze standing niet beter verlicht werd. Namen de klanten genoeg met het schemer wanneer ze er hun horloges en juwelen kochten?

Waar het lijk had gelegen, midden in de winkelruimte

tussen de glazen toonbanken en de met koper en messing afgeboorde kasten, was het bloed opgekuist. Er bleef niettemin op de parketvloer een donkere vlek over, iets waarover een volgende uitbater zich zorgen zou moeten maken.

“Als het een zwaar en scherp voorwerp was,” zei Sá-Carneiro, “wat was het dan, en waar kan het naartoe zijn? Een hamer lijkt me onwaarschijnlijk. Veeleer een hakmes of een bijl.”

“De moordenaar heeft het meegenomen,” opperde sergeant Moreira.

“Waarschijnlijk. Maar bracht hij het ook hier mee naartoe, of was het iets wat hier lag en een opportuniteit bood? Met andere woorden: was het moord met voorbedachte rade of niet?”

“Een heikel punt,” zei Moreira. “Maar zolang we geen echte verdachte hebben, is dit een theoretische discussie.”

“Laten we aannemen dat de schoonzoon onze verdachte is. Hij komt hiernaartoe om een gesprek te hebben met Ferreira. Over de toekomst van de zaak.”

“Ja.”

“Ze winden zich op, het komt tot een ruzie, en de schoonzoon... Fernando?”

“Ja, Fernando.”

“Hij wordt zo woedend dat hij het eerste het beste zware voorwerp vastgrijpt en Ferreira het hoofd inslaat.”

“Zo kan het gegaan zijn.”

“Vervolgens raakt hij in paniek. Hij vlucht en neemt het wapen mee.”

“Dat hij nadien ergens kwijspeelt,” zei Moreira. “Maar daar zoeken we niet naar, want dat is de speld in de hooiberg.”

“Waarom?”

Moreira keek zijn inspecteur aan. “Waarom wat, baas?”

“Waarom zoeken we daar niet naar? Waarom is het een speld in een hooiberg?”

“In deze straatjes?”

“Ook al is hij in paniek, hij wil niet met een bebloed wapen de straat op,” zei Sá-Carneiro. “Dat was net na sluitings-tijd, toch?”

“Rond acht uur, schat de dokter. Tussen acht en tien alleszins.” De sergeant stond ongeduldig op zijn hielen te wippen, alsof hij zo snel mogelijk hier weer vandaan wilde. Hier was niets te beleven. Niet voor iemand die op actie gesteld was, zoals Moreira.

Sá-Carneiro knikte. “Hij liep niet met het wapen de straat op. Zelfs tussen acht en tien loopt er hier te veel volk rond. Hij verborg het ergens in het huis en wandelde dan weg, in de hoop door niemand herkend te worden.”

“Toen hij hier wegging, zei hij, leefde Ferreira nog. De man was gezond en wel. Dat is zijn verdediging. En de mannen die het huis uitkamden, hebben niets gevonden. Niets wat als wapen kan gediend hebben.”

Sá-Carneiro knikte en liep de achterkamer binnen. Er waren nog twee etages, maar die waren leeg. De juwelier woonde hier niet en dus waren de kamers vacant, wat op zich merkwaardig was gezien het tekort aan behuizing, met al die vluchtelingen. Je vond nergens nog een hotelkamer, niet in de luxehotels en evenmin in de gore etablissementen, terwijl Ferreira hierboven verschillende kamers leeg liet staan. Sá-Carneiro kon de emoties van zijn schoonzoon begrijpen: zoveel mogelijke inkomsten die onbenut bleven.

Belangrijk was echter: de kamers waren leeg, en er was geen wapen verstoppt.

De achterkamer beneden werd gebruikt voor herstellingen aan juwelen en voor de boekhouding. Juwelen herstellen: daar had je geen grote en grove werktuigen voor nodig. Zonder moordwapen dat de jongeman met de moord kon verbinden, zou de onderzoeksrechter niet geneigd zijn de speurders toestemming te geven om Fernando nog langer in de cel te houden.

Hij liep terug de winkel in. “Waar is de schade aan de voordeur?”

Moreira toonde het hem: enkele ondiepe krassen rond-om het slot. "Amateurwerk," zei hij. "Geen mens probeert het slot zo te forceren."

"Geen echte poging tot inbraak dus."

Sergeant Moreira schudde het hoofd. "Knoeiwerk. Een reden te meer om Fernando te verdenken. Maar zoals u zegt: we kunnen niets bewijzen."

"Hij heeft anderzijds geen alibi. En wel een motief."

"De helft van de louche figuren in de buurt zal evenmin een alibi hebben, baas, en evengoed een motief."

Sá-Carneiro keek nog even rond en vroeg zich af wat de precieze waarde was van wat in de kluis van de zaak stak, een detail dat ergens in het dossier terug te vinden was. Genoeg voor een motief, alleszins. "We gaan terug, sergeant," zei hij. "De hele zaak staat me niks aan."

"Wat rapporteert u aan de kapitein?" vroeg Moreira. Hij wist het antwoord op die vraag natuurlijk wel, maar hij wilde het uit de mond van de inspecteur vernemen. De inspecteur, die nog erg jong was voor deze verantwoordelijkheid, vond hij, maar ach, dat had je nu eenmaal in het nieuwe Portugal, waar diploma's en vooral de naam van een vooraanstaande familie belangrijker waren dan ervaring en hard werk. Nee, hij was daar niet bitter over. Hij bevond zich sociaal op de best mogelijke plek die een man als hij kon ambiëren.

"Vrijlaten bij gebrek aan bewijzen, dat zal mijn aanbeveling zijn," zei Sá-Carneiro. "Maar duidelijk tegen mijn zin. Het is maar dat we nauwelijks andere zaken hebben, dus kunnen we verder blijven zoeken."

De sergeant sloot de winkel zorgvuldig af en keek dan op zijn horloge. "Het is nog te vroeg voor de lunch," zei hij. "Maar misschien een koffie?"

Lunch, dacht Sá-Carneiro. Dat was inderdaad nog een eind te vroeg. Die andere zaak, die afpersing, vroeg al evenmin om een directe ingreep, gezien er daar niets meer gebeurde.

"Laten we een koffie gaan drinken," zei hij. "Maar dan

niet hier in de buurt. Laten we kijken hoe de rijken leven en naar Café Suiça gaan.”

“Oho maar,” zei sergeant Moreira. “Dat is wel een hele stap op de sociale ladder, inspecteur.”

“Ik trakteer, sergeant,” zei Sá-Carneiro.